

A NYÍLT TÁRSADALOM ELLENSÉGEI

FLECK ZOLTÁN

Az oktatás és a tudomány szabadsága éppoly halott, mint a jogállam egésze. A CEU, egy világszínvonalú egyetem kénytelen elhagyni az országot, mert az Orbán-rezsimnek nem tetszenek a jogállam, a tolerancia, a humanizmus és a pluralizmus közös modern értékei, és legfőképpen a nyílt társadalom eszméje. A török, kínai és egyéb diktatúrák mintáit követve a politikai pluralizmus leépítése nem hagyhatja érintetlenül az oktatás és a vélemény szabadságát sem. Bármi volt is a rezsim szándéka a CEU-üggyel, a címzett minden hazai oktatási intézmény minden polgára: az állam mindent megtehet, alkotmány, nemzetközi szerződések, tiltakozások semmit nem érhetnek el, csak az lehet, amit legfölül eldöntöttek.

Az egyetemi autonómia korábbi, mint a modern demokrácia, hazai története azonban éppoly tragikus, mint a magyar demokráciáé: megkésett, töredezett és csonka.

Mi mást gondolhatnánk a CEU elüldözéséről, mint hogy a címben foglalt ismert politikai minta ismét győzelmet aratott. A szabadság ellenségei súlyos veszteséget okoztak a szabadságot és a szabad szellemet szerető honfitársaiknak. Az egyetem ügyét nem érdemes jogi ügyként értelmezni, a jogrendszernek az Orbán-rezsimben szánt szerep azt is méltatlan helyzetbe hozza, aki megpróbál szakmai racionalitást keresni a pusztán hatalmi logika mélyén. Az ügy az ország jelenlegi állapotának, a demokraták kiszolgáltatottságának szimbóluma. Ahogy láthatólag értelmetlen azzal érvelni, hogy milyen tudományos, szellemi és nem mellesleg anyagi előnye származott az országnak a CEU budapesti jelenlétéből. Láthatatlanul gyengének bizonyult minden érv a hatalmi gépezettel szemben.

2017 áprilisában a Soros- és Európa-ellenes politikai indíttatás többek között a felsőoktatás szabályozásában is megtalálta a megfelelő eszközöket, olyan működési feltételeket írtak elő a külföldi alapítású egyetemeknek, amelyeknek egyedül az ellenségnek beállított CEU nem felelt meg. Azon túl, hogy nyilvánvalóan nem teljesíthető feltételeket (föderatív szintű nemzetközi megállapodás), feleslegesen nehezítő elemeket (munkavállalói engedélyek alóli mentes-

ség felszámolása), anyagi és adminisztratív terheket jelentő kötelezettségeket (otthoni campus) fogalmazott meg a kormányzat, a szabályozás nem titkolható értelmé a kormány mindenkori kegyétől való függés rendszerének kialakítása volt. Nem létezhet valami, amit nem akarnak, nincs a politikai akarattól független intézmény, ha valami létezik, az azért lehet, mert a hatalom akarja, engedi, jóváhagyja. E totalitárius gondolkodásmód elérte a kultúra, a tudomány világát, ezért a CEU ügye minden egyetem ügye, minden oktatási intézmény ügye, minden kulturális szervezet ügye és végső soron minden állampolgár ügye. Ez azonban ma nem elég ahhoz, hogy eltérítse a hatalom akarátát.

Egy egyetem, mint ahogy egy egyetemi szak léte sem egy autonómiájában egyébként megcsonkított, de szakmai szervezet, az akkreditációs bizottság döntésétől függ, hanem a kormányzat politikai akarától. Az ELTE vagy bármely más egyetem akkreditált képzéseinek bármelyikét bármikor meg lehet szüntetni tisztán politikai, ideológiai eljárásban és okokból. Miután a CEU a törvényben megkívánt feltételeket teljesítette, nyilvánvalóvá vált, hogy az igazi szándék az elüldözés, hiszen, mint mára kiderült, a hatalomnak nem volt szándékában a kikényszerített megállapodás aláírása. E játékban minden jogi, állami és politikai tényező hozta azt a formáját, ami miatt Magyarországot nem lehet jogállamnak tekinteni. A törvényalkotás elemi szabályait sem tartották be, gyorsan, titokban, egyeztetések és vita nélkül, alacsony szakmai színvonalon, inkoherenciát és bizonytalanságot gerjesztve módosították az egyetemek működési feltételeit. A 2017-es módosítást nemcsak szakmai körökben nevezik lex CEU-nak, a közvélemény számára is egyértelmű volt a szándék. De meglepőnek nem nevezhető, mert a jogrendszer tele van egy-egy személyre, intézményre vagy individuális érdekekre szabott jogszabállyal. A jogrendszer koherenciája romokban hever. Az Alkotmánybíróság addig húzta az ügyben elé terjesztett beadvány tárgyalását, ameddig kimenekülhetett a kérdés elől. Egyetlen közhatalmi, közpolitikai tényező sem létezik, amely ellenállhatott volna, vagy legalább megpróbálta volna jogszerűen teljesíteni hivatását.

Hiába volt a hazai szellemi élet tiltakozása az értelmetlen rombolás ellen, győzedelmeskedett a NER legirritálóbb általános vonása: a tudatos anti-intellektualizmus. Nem egyszerűen a populizmus szokásos sajátossága ez, hanem a jogrendszer egészét átható, paralizáló hatalmi technika: értelmetlenné váltak a szakmai érvek, használhatatlan a szakmai logika.

Hiába készült el tehát 2017 szeptemberére az a megállapodástervezet, amelyet a kormányfő nem írt alá, a törvény feltételeinek teljesítése sem jelenthet semmit a politikai akarattal szemben. Ezt az akaratot a 2018 tavaszán végrehajtott ideológiai kampány fejezte ki legjobban: Soros György, a migráció és Európa az óriásplakátokon és a „nemzeti konzultációban” mint a nemzet elleni összeesküvés elemei jelentek meg és kiszorítottak minden érvelési lehetőséget. A civil szervezetek elleni támadás, amelyben a jog szintén eszközszerepbe kényszerült, jól illeszkedett ehhez, hiszen idegen érdekeket, többek között a migrációt támogató, idegen elemek voltak a célpontjai. Végső soron persze minden autonómia.

Az egyetemek autonómiájának kikezdése azonban korábban kezdődött. A kancellári intézmény bevezetése 2014-ben, majd a Konzisztóriumé 2015-ben a szervezeti autonómia jelentős csorbítása volt, amivel azóta együtt él az összes egyetemi polgár Magyarországon, várva az éppen aktuális hatalmi szándékot. Az igazodás megéri, hiszen a kancelláron keresztül a kormány, praktikusán a kormányfő közvetlenül határozhatja meg egy-egy intézmény sorsát. Persze ehhez akár a törvényhozást is használhatja, lehetőségei végtelenek. Az egyetemi szervezeti rendszer megváltoztatása leginkább a mindennapi cselekvési terek befolyásolására való, a lebegtetett beavatkozási lehetőségek, a pénzügyi döntések, a túlbürokratizált és barátságstalanná vált szervezeti világ nyomasztó hatása betölti funkcióját. Elbizonytalanítja az elvileg az autonómiát a működés alapjának tekintő egyetemi szereplőket. Amikor 2005-ben az akkor még létező Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a felsőoktatási intézmények esetében a gazdasági vezetés teljes leválasztását az egyetemről, az egyetemi autonómia szerves részének tekintette a gazdasági döntések viszonylagos függetlenségét, mert annak hiányában az autonómia egyéb részei is csonkulnak.

A törvény korábbi módosításakor még nem lehetett a hatalmi gépezet által Soros-egyetemnek titulált intézményt ellehetetleníteni, mert baráti intézmények is áldozatul estek volna a szigorodó feltételeknek. A jogi szabályozás még nem jogállami formájában is legalább viszonylagos általánosságot követel meg. 2018-ra azonban sikerült olyan helyzetet előállíta-

ni, amelyben egy szerződés szuverén alá nem írása vált egy egyetem működésének egyetlen, de elégséges akadályává. Minden generális norma érvényességén vagy betartásán túl. Ezért aztán a politikai, hatalmi nyomulással szemben gyenge érv lesz, hogy az oktatók a tantermekben jogszabályba foglalt kötelességüknek tesznek eleget, amikor az alkotmányosságból következő értékek és a kritikai képességek kialakítására törekszenek. Ugyanis ez a hivatkozás is elvesztette erejét, a CEU ügyében tapasztalt eljárás arról tudósít, hogy a szellem, a tudomány és az egyetemi autonómia hatalmi felszámolása közepette nem lehet önmagában a jogban bízni.

Tudni lehetett volna, hogy ez lesz a vége, hiszen a CEU 1991-es alapítása szimbolikus tett is volt. A NER a rendszerváltás ígéretével, a szabad Magyarországgal áll szemben. □